

Верховний
Суд

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки)

Василь Крат,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

15 жовтня 2026 року

Venire contra factum proprium

«Зародження» засад урахування суперечливої поведінки пов'язують із формулюванням Ульпіана (D.1.7.25):

після смерті своєї дочки, яка жила як мати сімейства, еманципована ніби законним шляхом, і померла вже після того, як склала заповіт спадкоємцям, її батькові заборонено порушувати судовий спір щодо вчиненого ним, нібито

він звільнив її незаконно, оскільки свідків не було (post mortem filiae suae, quae ut mater familias quasi iure emancipata vixerat et testamento scriptis heredibus decessit, adversus factum suum, quasi non iure eam nec praesentibus testibus emancipasset, pater movere controversiam prohibetur).

З часом venire contra factum proprium була вдосконалена глосаторами та постглосаторами.

Venire contra factum proprium

Доктрина заборони суперечливої поведінки **має римське походження**. Хоча романистами зауважується, що генезис venire contra factum proprium nemini licet пов'язаний із римським правом, **але джерела дають можливість пов'язати її походження з правовою наукою пізнього Середньовіччя**.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. В ЦК України не передбачено доктрини заборони суперечливої поведінки, хоча з урахуванням того, що вона є проявом добросовісності, то допустиме її застосування на підставі загальних засад приватного права (ст. 3 ЦК України).

Venire contra factum proprium

Окрема думка суддів КЦС ВС від 22.08.2018 по справі № 596/2472/16-ц

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

Доктрина *venire contra factum proprium* базується на принципі добросовісності. Наприклад, у статті I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Очевидно, що наймодавець (орендодавець) скористався тим, що з різних причин власноручно не підписав договору оренди земельної ділянки. Звісно, що в такому випадку оспорювання договору оренди земельної ділянки наймодавцем (орендодавцем) суперечить його попередній поведінці (отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним.

Venire contra factum proprium

Постанова ОП КЦС ВС від 10.04.2019 по справі № 390/34/17

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладним немає.

Див. також Постанову ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

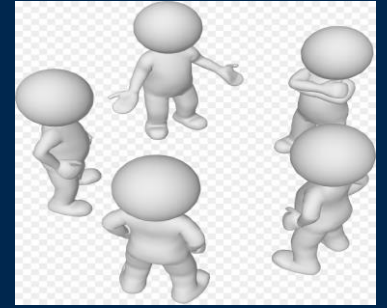
Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 16.06.2020 по справі № 145/2047/16-ц

- 7.36. Крім того, мотивуючи підставу для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів зазначила, що існує очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 ЦК України та доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) у спорах про недійсність договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень.
- 7.37. У праві України зазначена доктрина проявляється, зокрема, у кваліфікації певних поведінкових актів (так званих конклюдентних дій) особи - сторони правочину (наприклад, прийняття оплати за товар за договором купівлі-продажу) як волевиявлення, яке свідчить про вчинення правочину, зокрема про його схвалення (див. постанову Верховного Суду України від 19 серпня 2014 року у справі №3-59гс14).
- 7.38. Відповідно до частини другої статті 205 ЦК України правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. Отже, конклюдентними діями може підтверджуватися лише укладення договору в усній формі.
- 7.39. Між тим, статтею 18 Закону України «Про оренду землі» договір оренди набирає чинності після його державної реєстрації. Зазначена норма виключає можливість укладення спірного договору шляхом вчинення конклюдентних дій, бо такий договір не може бути зареєстрований.
- 7.40. Отже, враховуючи конкретні встановлені судами обставини справи, що розглядається, Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для застосування доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) до правовідносин, що склалися між сторонами у цій справі.

Venire contra factum proprium

Окрема думка суддів КЦС ВС від 19.08.2020
у справі № 637/239/14-ц

Навряд чи можливо, з урахуванням того, що норми цивільного законодавства мають застосовуватися із врахуванням добросовісності, стверджуватися, що як принцип добросовісності взагалі, так і його прояв доктрина *venire contra factum proprium* можуть бути обмежені певною сферою (правочини, що підлягають вчиненню в усній формі та правочини, що не підлягають державній реєстрації чи право, за якими не підлягає державній реєстрації).

Варто звернути увагу, що після окремої думки, в якій вказувалося про необхідність застосування доктрини *venire contra factum proprium* при вирішенні спорів, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17 листопада 2018 року у справі № 911/205/18, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 лютого 2019 року у справі № 237/142/16-ц (провадження № 61-16460св18), у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18) відбулося її застосування на рівні практики Верховного Суду, причому без обмежень певною сферою.

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 06.05.2026 року в справі № 925/632/19

Принцип добросовісності знаходиться в основі доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі *non concedit venire contra factum proprium* (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). Наприклад, у статті I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Суди мають керуватися вимогами пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України та враховувати загальні засади цивільного законодавства, зокрема справедливість, добросовісність та розумність. З 01 січня 2013 року було запроваджено державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно, державна реєстрація договорів оренди землі з цього моменту не здійснювалась. Якщо в подібній ситуації між сторонами був підписаний договір оренди землі, який містив всі істотні умови, належним чином виконувався, але державна реєстрація договору стала неможливою після 01 січня 2013 року внаслідок змін у законодавстві, суд відповідно до пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України має враховувати загальні засади цивільного законодавства, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність, а також принцип заборони суперечливої поведінки та захистити права добросовісної сторони (див. пункти 142, 143, 146 – 148)

Venire contra factum proprium

Ухвала КЦС ВС від 12.06.2024 у справі № 522/24415/17

Доктрина venire contra factum proprium (заборони суперечливої поведінки) є матеріальною-правовою конструкцією, та розрахованою на її застосування в матеріальних приватно-правових відносинах. Натомість в цій справі спірні відносини стосуються виконавчого провадження (стягувач - виконавець)

Venire contra factum proprium

Постанови КЦС ВС від 08.06.2026 року в справі № 680/520/24
та 24.06.2026 року в справі № 609/620/23

слід розмежовувати доктрину *venire contra factum proprium* (що характерна для романо-германської традиції) та *estoppel* (властивий для англосаксонської традиції). Доктрина *venire contra factum proprium* є матеріальною-правовою конструкцією та розрахована на її застосування в матеріальних приватно-правових відносинах. Тобто доктрина заборони суперечливої поведінки є матеріально-правовою, а не процесуальною конструкцією. Тому вона застосовується у сфері цивільних (приватноправових) відносин

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 30.07.2020 у справі № 357/7734/18

Застосування доктрини venire contra factum proprium (заборони суперечливої поведінки) є засобом для недопущення недійсності оспорюваного правочину всупереч принципу добросовісності, а не підставою для визнання його недійсним.

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 07.10.2020 у справі № 450/2286/16-ц

Якщо особа, яка має право на оспорення документу (наприклад, свідоцтва про право на спадщину) чи юридичного факту (зокрема, правочину, договору, рішення органу юридичної особи), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що не буде реалізовувати своє право на оспорення, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право на оспорення суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Якщо особа, яка має право на оспорення документу (наприклад, свідоцтва про право на спадщину) чи юридичного факту (зокрема, правочину, договору, рішення органу юридичної особи), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що не буде реалізовувати своє право на оспорення, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право на оспорення суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 14.12.2022 року в справі № 126/2200/20

Якщо особа, яка має суб`єктивне право (наприклад, право власності), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від права власності, то така особа пов`язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 04.11.2024 року в справі № 532/1550/23

Проявом доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є те, що якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності, право на частку в спільній власності), добровільно висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від належного їй майнового права, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права. У випадку, якщо особа добровільно відмовилася від видачі свідоцтва про права на частку в праві спільної сумісної власності, а у подальшому змінила своє рішення та звертається із заявою про видачу такого свідоцтва та про оспорення свідоцтва про право на спадщину, в яке включено таке майно, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 14.12.2022 у справі № 126/2200/20

Якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від права власності, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

(див. також постанову КЦС ВС від 18.01.2023 у справі № 643/20455/14-ц)

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 461/9578/15-ц

91. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що в постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18) зроблено висновок про те, що добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) ґрунтується ще на римській максимі - «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 04.08.2021 в справі № 185/446/18

Апеляційний суд не врахував, що в основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них; апеляційний суд не звернув уваги, що безпідставно набуті грошові кошти не підлягають поверненню, якщо потерпіла особа знає, що в неї відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок) для сплати коштів, проте здійснює таку сплату, оскільки вказана особа поводить себе суперечливо, якщо згодом вимагає повернення сплачених коштів.

Позивач, перераховуючи кошти відповідачу, які сторони спільно витрачали, знав, що між ними відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок), а тому поведінка позивача є суперечливою (тобто, потерпіла особа вільно і без помилки погодилася на настання не вигідних для себе наслідків). За таких обставин відсутні підстави для задоволення позовних вимог стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн; суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відмову у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн, проте помилився щодо мотивів такої відмови. Тому постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн належить змінити в мотивувальній частині.

(див. також постанову КЦС ВС від 11.01.2023 у справі № 548/741/21)

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 26.10.2022 у справі № 227/3760/19-ц

6.37. Тобто суду необхідно встановити не просто факт використання спірного майна орендарем, а й те, чи сплачував орендар за таке використання орендодавцю та його правонаступникам і чи приймали вони таку оплату.

6.38. У разі якщо договір виконувався обома сторонами (зокрема, орендар користувався майном і сплачував за нього, а орендодавець приймав платежі), то кваліфікація договору як неукладеного виключається, такий договір оренди вважається укладеним та може бути оспорюваним (за відсутності законодавчих застережень про інше).

6.41. За встановленими у справі обставинами, оспорюваний договір ОСОБА_5 не підписував та, відповідно, волевиявлення щодо правочину не було, істотних умов цього договору не погоджував.

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 08.06.2026 у справі № 680/520/24

апеляційний суд встановив, що позивач зазначав, що договір орендодавець ОСОБА_2 не підписував, про що надав висновок експерта. Відповідач надав до суду першої інстанції докази про отримання ОСОБА_2 за 2016 рік орендної плати як в грошовій, так і в натуральній формі (отримання цукру); копії документів на підставі яких укладався договір оренди землі між ОСОБА_2 та відповідачем, а саме правовстановлюючий документ на земельну ділянку з кадастровим номером 6823380500:02:004:0088 - копія свідоцтва про право власності на спадщину за законом, видане приватним нотаріусом Новоушицького районного нотаріального округу Кохан О. В. Цю земельну ділянку ОСОБА_2 успадкував після смерті ОСОБА_3 . Також ОСОБА_2 було надано копію витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності, сформованого 06 листопада 2013 року приватним нотаріусом Кохан О. В. за заявою ОСОБА_2 . Зазначені документи не могли бути отримані ТОВ «Енселко Агро» самостійно ні в нотаріуса ні в будь-якому іншому місці чи в інших осіб, оскільки вони зберігаються в нотаріальній конторі та у власника земельної ділянки;

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 08.06.2026 у справі № 680/520/24

апеляційний суд врахував, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них;

апеляційний суд обґрунтовано вважав, що якщо наймодавець (орендодавець) не підписував договір оренди земельної ділянки, але надав всі документи для укладення такого договору, отримувач плати за користування земельною ділянкою (орендну плату) від наймача (орендаря), то за такого випадку визнання відсутнім права оренди та повернення земельної ділянки не може бути застосованим. Це зумовлено тим, що поведінка орендодавця суперечить його попередній поведінці (надання всіх необхідних документів які стали підставою для укладення договору оренди землі та отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісною.

За таких обставин, з урахуванням того, що обставин, які б свідчили про відмову від договору будь-якої зі сторін, у цій справі не встановлено, апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про відмову в задоволенні позову

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 17.09.2025 року в справі № 676/8831/23

Якщо наймодавець (орендодавець) не підписував договір оренди земельної ділянки, але підписав акт прийому-передачі земельної ділянки та отримує плату за користування земельною ділянкою (орендну плату) від наймача (орендаря), то за такого випадку визнання відсутнім права оренди та повернення земельної ділянки не може бути застосованим. Це зумовлено тим, що поведінка орендодавця суперечить його попередній поведінці (підписання акта прийому-передачі земельної ділянки та отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісною. Оскільки відсутній підпис орендаря на договорі оренди, але сторонами підписаний акт прийому-передачі земельної ділянки і орендодавець отримує плату за користування земельною ділянкою (орендну плату) від наймача (орендаря), то з урахуванням частини другої статті 763 ЦК договір оренди укладений на невизначений строк. Правові наслідки укладання договору найму на невизначений строк полягають в тому, що кожна зі сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна - за три місяці. Відмова від договору найму не залежить від причин, які детермінували намір однієї зі сторін. Обставин, які б свідчили про відмову від договору будь-якої зі сторін, у цій справі не встановлено

Джерела

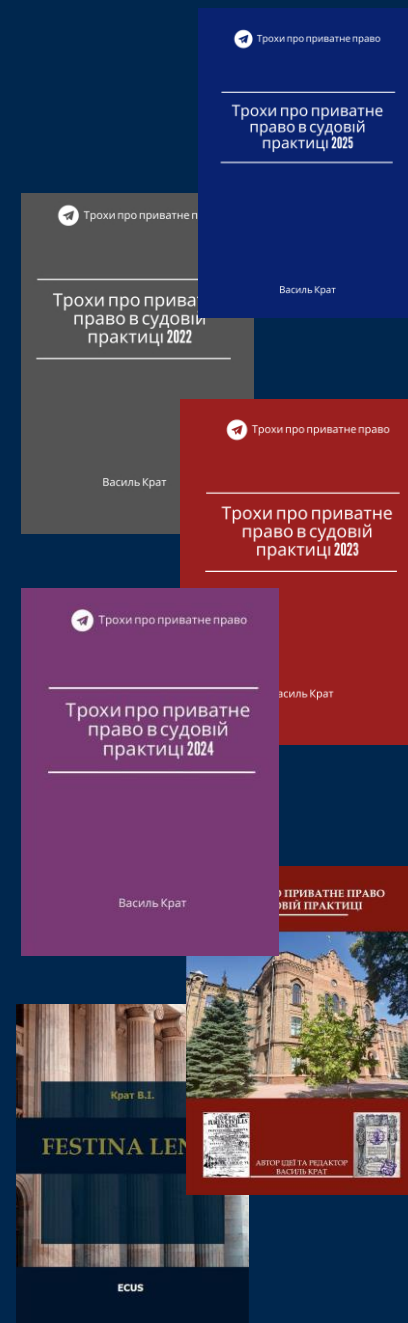
Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2023 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2023. 662 с. URL: <https://t.me/glossema/1451>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2024 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2024. 899 с. URL: <https://t.me/glossema/2441>.

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2025 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2025. 704 с. URL: <https://t.me/glossema/3223>.

Верховний
Суд

Трохи про приватне право:
<https://t.me/glossema>

Дякую за увагу!